

Јасна Х. Хрнчић¹,
Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Одељење за социјалну политику и социјални рад
Београд (Србија)
Гордана Н. Марчетић Радуновић²
Градски центар за социјални рад у Београду
Одељење Сурчин
Београд (Србија)

УДК 316.624-053.5/.6(497.11)
343.97

Оригинални научни рад

Примљен 19/09/2018

Измењен 25/10/2018

Прихваћен 26/10/2018

doi: 10.5937/socpreg52-18933

ПРОЦЕНА РЕСУРСА ДЕЦЕ И МЛАДИХ У СУКОБУ СА НОРМАМА ЗАЈЕДНИЦЕ^{3,4}

Сажетак: У раду је приказано истраживање спроведено у циљу анализе заступљености ресурса деце и младих у сукобу са нормама заједнице у различитим доменима, као и развоја инструмента за њихову обухватну и брзу процену у истраживањима и превентивним програмима. Упитник Листа снага деце и младих у сукобу са нормама заједнице – ЛС1 је примењен од стране 32 стручњака из 9 центара за социјални рад у процени 67 особе узраста од 11–20 година упућених због сумње на антисоцијално понашање. Добијена је највећа заступљеност ресурса у вршњачкој групи и породици, а најмања на послу и у школи. ЛС1 је показао високу поузданост и добру конструктивну, конвергентну и критеријумску ваљаност, као и корисност у практичној примени. На основу сугестија стручњака, ЛС1 је ревидиран у упитник ЛС2.

Кључне речи: деца у сукобу са законом, ресурси деце, протективни фактори, процена снага.

Увод

Једно од основних питања криминологије је начин ефикасне превенције криминала. Истраживања антисоцијалног понашања су се током 20. века већином фокусирали на разумевање начина и процеса који доводе до извршења, одржавања и ескалације криминала, дајући увид у факторе ризика и њихову међусобну динамику (Hrnčić, 2009; Rutter, Giller & Nagell, 1998). Овај приступ је наглашаван и у уџбеницима у нашој средини (Ljubičić, 2012). Ипак показало се да деца и млади

¹ jhrncic@gmail.com

² gordana.marcetic@gmail.com

³ Овај рад је резултат истраживања на пројекту „Криминал у Србији: феноменологија, ризици и могућности социјалне интервенције“ који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, број 47011.

⁴ Делимични и прелиминарни резултати истраживања приказаног у раду су саопштени на стручно-научном скупу психолога Србије „Струковни идентитет психолога и међуресорна сарадња“, Златибор, 27–30.05.2015. (Marčetić, Radunović, Hrnčić, 2015).

са високим ризиком за антисоцијално понашање могу да га не испоље⁵, феномен који је од суштинског значаја за планирање и реализацију превентивних програма због импликација на заштиту деце и омладине у ризику. Да би се објасниле разлике у исходима уводи се концепт „фактора заштите“ или „протективних фактора“ који поспешују просоцијално понашање, а могу се испољити као догађаји, процеси, околности, ресурси или односи, који се јављају и на индивидуалном и на интерперсоналном нивоу, у оквиру непосредне и шире социјалне средине (Hrnčić, 2009, str. 122-127). Аутори разликују директне и пригушујуће⁶ факторе заштите: директни предвиђају ниску вероватноћу негативних исхода не узимајући у обзир друге факторе, док пригушујући смањују вероватноћу негативног исхода у присуству фактора ризика⁷ (Lösel & Farrington, 2012, str. S9). Фактори заштите могу имати са факторима ризика и линеаран⁸ или нелинеаран⁹ однос (Farrington, 2003).

Истраживања протективних фактора су утицала на концепте превенције антисоцијалног понашања и допринела промени парадигме од фокуса на проблем ка фокусу на решење, од нагласка на ризицима ка нагласку на снаге (De Shazer, 1985; Henggeler, Schoenwald, Borduin, Rowland & Cunningham, 1998¹⁰). Разумевање протективних фактора и процеса њиховог деловања даје смернице за интервенције које развијају капацитете особе, њене непосредне околине и шире заједнице. Нагласак на ресурсима и компетенцијама и истицање могућности, способности и постигнућа,

⁵ Мекдоналд (MacDonald, 2006) наводи три студије спроведене у Тисиду (Енглеска) у којима је око трећина испитаника из опште популације делила исти тип и број фактора ризика као и они који често рецидивирају кривична дела.

⁶ Енгл. „buffering“.

⁷ Ниска реактивност аутономног нервног система је фактор ризика антисоцијалног понашања (Rutter et al., 1998), а висока реактивност штити младе који нису криминалци иако имају криминалне очеве (Brennan et al., 1997), као и одрасле који су одустали од криминалне каријере (Reine, Venables & Williams, 1995). Постојање добре и стабилне позитивне емотивне везе са подржавајућом просоцијалном одраслом особом ван породице може да смањи негативни ефекат одбацивања од стране породице и вршњака, које настаје као последица аверзивног понашања детета (Anthony, Alter & Jenson, 2009).

⁸ Кад је однос линеаран, фактори ризика представљају супротност факторима заштите – иста варијабла је биполарна, на једном крају континуума је фактор ризика, а на другом фактор заштите, нпр. (не)дружење са антисоцијалним вршњацима, (не)конзистентно кажњавање од стране родитеља, (дез)интегрисано суседство.

⁹ Нелинеаран однос значи да у једном делу показују повезаност са факторима ризика али у другом не. Повећање интелигенције од средњим ка високим вредностима је повезано са смањењем антисоцијалног понашања, док њено повећање од нижим ка средњим вредностима може да нема овај ефекат (Кнежевић, 2003; Rutter et al., 1998). Пол има нелинеаран однос са тежином антисоцијалног понашања, тако да је мушки пол фактор ризика, док је женски пол утолико снажнији протективни фактор уколико антисоцијално понашање више укључује насиље, рецидивизам и наставак криминалне каријере (Gehring & Boisvet, 2015; Rutter et al., 1998).

¹⁰ Други од девет централних принципа Мултисистемске терапије гласи „Терапеутски контакти наглашавају позитивно и фокусирају се на снаге“ (Henggeler et al., 1998, str. 28). Мултисистемска терапија је један од најефикаснијих третмана младих са озбиљним, хроничним и насилним антисоцијалним понашањем (Hrnčić, Radojičić, 2016)

повећавају наду, позитивна очекивања од интервенције, самопоштовање и само-ефикасност особе, дају нове могућности друштвеног планирања и умрежавања ресурса (Jagers, Sydnor, Mouttara & Flay, 2007; Rutter et al., 1998).

Док су фактори ризика за антисоцијално понашање младих у Србији истраживани у различитим системима који их одређују (Bugarski, Ristivojević, Pisarić, 2016; Ljubičić, 2010¹¹), истраживање фактора заштите су ретка (Pavlović, Žunić-Pavlović, 2008) и не обухватају различите системе¹². Један од могућих разлога је и недостатак адекватног инструмента. Инструменти се баве проценом појединачних фактора заштите (Henry, Tolan, Gorman-Smith & Schoeny, 2012), провером претпоставки датог истраживања (Herrenkohl, Lee & Hawkins, 2012; Pardini, Loeber, Farrington, & Stouthamer-Loeber, 2012) или обухватном проценом фактора ризика и заштите од стране стручњака на основу интервјуа и других расположивих података ради примене у практичном раду, као што су широко коришћени инструменти *Washington State Juvenile Court Assessment*¹³ [WSJCA] (Barnoski, 2004) и *Structured Assessment of Violence Risk in Youth*¹⁴ [SAVRY] (Borum, Lodewijks, Bartel & Forth, 2010). WSJCA се бави биполарном проценом фактора рецидивизма, тако да иста димензија на једном крају мери фактор ризика, а на другом фактор заштите, те не обухвата факторе који имају само штите. SAVRY укључује и одвојену процену шест протективних фактора, али се односи само на насиље. Оба инструмента захтевају темељну обуку за примену, што није лако реализовати у нашој пракси због хроничног недостатка стручног кадра у релевантним институцијама, који резултира радном преоптерећеношћу запослених.

Потреба за инструментом који омогућава брзу процену ресурса индивидуе, породице, вршњачке групе, школског и пословног окружења и шире заједнице и може се применити после кратке обуке довела је до развоја и пилотирања упитника *Листе снаја деце и младих у сукобу са нормама заједнице* – ЛС1 (Hrnčić, 2009). Инструмент има за циљ обухватно, систематско и брзо процењивање социјалних и индивидуалних ресурса деце и младих који чине мање преступе и/или кривична дела или су за то осумњичени. Заснован је на прегледу истраживања директних и пригушујућих фактора заштите детета, како индивидуалних тако и система којима припада (Hrnčić, 2009), и на прегледу других ресурса који су се показали као кључни у планирању и реализацији позитивне промене (Henggeller et al., 1998, стр. 31), а које можемо назвати обухватним термином „ресурси“. Сврха ЛС1 је да усмери истраживаче и практичаре на процену карактеристика детета и његове средине које су значајни ослонци за развој просоцијалног и смањење антисоцијалног понашања, као и на коришћење ове процене у планирању, праћењу и евалуацији примењених интервенција у локалној и широј заједници, укључујући породични, школски, здравствени и правосудни систем и систем социјалне заштите. Процена се врши на

¹¹ Љубичић (2010) истражује породични и шири друштвени контекст док се Бугарски и сар. (2016) баве факторима ризика на индивидуалном нивоу као и на нивоу породице, школе, вршњачке групе и шире заједнице.

¹² Истраживање Павловић, Жунић-Павловић (2008) се бави протективним факторима у школи у контексту школског насиља.

¹³ У преводу „Процена од стране малолетничког суда државе Вашингтон“

¹⁴ У преводу „Структурирана процена ризика за насиље код младих“.

основу расположиве документације и разговора са дететом, његовим родитељима и другим значајним особама. ЛС1 могу да примене социолози, социјални радници, психолози, психијатри, педагози и сродне струке.

Број деце и младих и њихових породица који би могли имати добробит од ЛС1 је знатан. Последњих година је регистровано преко 3000 кривичних пријава малолетника, од којих око 2000 добије кривичну санкцију (Republički zavod za statistiku Republike Srbije, 2017). Има још барем толико непријављених прекршаја и кривичних дела младих у породичном, школском и јавном окружењу, а није занемарљив ни број деце који нису кривично гоњени због кривичне неодговорности. О томе говори и високо присуство вршњачког насиља у нашим школама (Hrnčić i Lončar, 2016).

Истраживање приказано у раду има за циљ: 1) упоредну анализу присуства ресурса деце и младих у сукобу са нормама заједнице у различитим системима (индивидуа, породица, вршњаци, школа, посао, шира заједница), 2) евалуацију поузданости и ваљаности *Листае снага деце и младих у сукобу са нормама заједнице – ЛС1*; 3) анализу корисности и применљивости ЛС1 у свакодневной пракси, и 4) ревизију ЛС1 у складу са резултатима.

Метод

Инструменти процене

Листа снага деце и младих у сукобу са нормама заједнице – ЛС1

ЛС1 ауторке Хрнчић, Ј. (2009, str. 201–203¹⁵) има за циљ систематично прикупљање података за брзу, прегледну и обухватну процену од стране стручњака актуелних фактора заштите и других ресурса код деце и младих који показују антисоцијално понашање или су под сумњом да га имају. Стручњак може да прикупља информације из свих расположивих извора, укључујући исказ и понашање младе особе и њених родитеља и наставника, школске оцене, досје итд. Инструмент у својој коначној форми обухвата 51 ставку, које представљају операционализацију варијабли које су у претходним истраживањима деловале као фактори заштите на нивоу индивидуе (висока интелигенција, пријатан темперамент, нижа потреба за новим догађајима и узбуђењем, стидљивост и инхибираност¹⁶; осећање самоефикасности у постизању позитивних циљева и у избегавању нежељених исхода, позитиван приступ планирању и будућности), породице (родитељи који не одобравају антисоцијално понашање, ефикасно надгледају кретање детета, регулишу дисциплину у породици и имају позитиван однос са дететом, а посебно стабилан, топао и хармоничан однос детета са једним родитељем; повећана одговорност у породици, пракса породице да тражи екстерну помоћ, умерени економски ресурси породице), вршњачке групе (просоцијална

¹⁵ ЛС1 се оригинално звао Листа снага деце и младих у сукобу са законом и имао 55 ставки (Hrnčić, 2009, str. 201–203), али је затим додата ставка „Поддржавајући и подстичући однос са надређеним“ а пет ставки изостављено из даљих анализа јер су се показале нејаснима у практичној примени. Кориговани инструмент је преименован у Листа снага деце и младих у сукобу са нормама заједнице – ЛС1.

¹⁶ Под инхибираношћу се подразумева тенденција да се страхом реагује на непознате људе, објекте и ситуације, као и на претњу казном.

вршњачка група, неодобравање антисоцијалног понашања од стране вршњака); школе (успех у школи, позитиван емотивни однос према школи, искуства која подстичу одговорно понашање, посвећеност школи, укљученост у разредне активности, коришћење ресурса школе и заједнице) и шире заједнице (добар однос са барем једном одраслом особом, добри социјални односи на послу, повезаност са социјалним институцијама, разнолико и широко социјално умрежавање, приступ просоцијалним ресурсима, посао који укључује даљу едукацију и нове могућности, добар однос са недевијантним партнером) (Hrnčić, 2009, стр. 122-125, Lösel & Farrington, 2012). Укључено је и пет ставки које су се у превентивним програмима показале као ослонци за планирање позитивне промене (спортске и уметничке способности, добар однос да недевијантном браћом и сестрама, добра искуства у партнерским односима, интересантан посао; Hellinger et al., 1998, стр. 31). На ставке се одговара дихотомно, тако да одговор „да“ значи да процењивач има податке који указују на постојање наведеног ресурса, док одговор „не“ значи да он нема такве податке, без обзира на то да ли нема довољно података или има податке који указују на недостатак тог ресурса. Ставке су организоване у шест категорија: *Особа* – 12 ставки (нпр. „Позитиван став према планирању и будућности“); *Породица* – 13 ставки (нпр. „Родитељи ефикасно дисциплинују дете“); *Вршњаци* – 6 ставки (нпр. „Значајне емотивне везе са другарима који немају антисоцијално понашање“); *Школа* – 8 ставки (нпр. „Подржавајући и подстичући однос са барем једним учитељем/наставником“); *Посао*¹⁷ – 5 ставки (нпр. „Посао доживљава као интересантан“) и *Окружење* – 7 ставки (нпр. „Добри спортски ресурси заједнице“). Укупан скор, који се израчунава сабирањем позитивних одговора, указује на вероватноћу позитивног исхода, док свака ставка указује на фактор заштите који може бити ослонац у планирању интервенција за децу и младе.

Скала за процену ризика за сукоб са законом код деце и младих – СР1

СР1 ауторки Хрнчић, Ј., Жегарац Н. и Џамоња Игњатовић, Т. (2008) намењена је стручним радницима за процену ризика код детета/младе особе за почетак, наставак и продубљивање сукоба са законом (Hrnčić i Žegarac, 2008, стр. 288). Садржи 72 ставки, организованих у девет субскала¹⁸. Начин процене је исти као за ЛС1. Ајтеми су пондерисани у распону од 1 до 3 (1 – слаб, 3 – изразит) на основу на њиховог значаја за настанак и развој антисоцијалног понашања, утврђеног у претходним истраживањима (Hrnčić i Žegarac, 2008, стр. 290). У овом истраживању СР1 је подељен на два дела. Први део садржи субскалу АСП – Антисоцијално понашање детета/младе особе, која се састоји од 14 индикатора за дијагнозу поремећаја понашања у ужем смислу по класификацији *DSM-IV* (American Psychiatric Association, 1994, dg. 312.8) и има поузданост Кронбах $\alpha=.77$. Други део је ССП1 која је састављена од 58 ставки из осам субскала СР1 без скале АСП, које описују факторе ризика за почетак антисоцијалног понашања; њена поузданост је Кронбах $\alpha=.92$.

¹⁷ Закон о раду у члану 24, ст. 1 предвиђа да „...радни однос може да се заснује са лицем које има најмање 15 година живота и испуњава друге услове за рад на одређеним пословима, утврђене законом, односно правилником о организацији и систематизацији послова (у даљем тексту: правилник)“ (Закон о раду, 2005–2017).

¹⁸ Детаљнији опис је дат у Marčetić Radunović, Hrnčić, Žegarac (2014).

Скала индикатора хроничности антисоцијалног понашања – СИХ1

СИХ1 ауторки Хрнчић, Ј. и Жегарац Н. (2008) намењена је стручним радницима у сврху процене мере у којој је антисоцијално понашање постало структурирано, тј. колико је постало део живота детета/младе особе (Hrnčić i Žegarac, 2008, str. 293). Хроничитет или структурираност је операционализована преко трајања, учесталости, разноврсности и тежине антисоцијалног понашања, процењених на петостепеној скали. Процена прва три индикатора је квантитативна (0 = ниско присуство, 4 = високо присуство), док се тежина антисоцијалног понашања процењује категорисањем најтежег познатог кривичног дела младе особе у једну од пет понуђених категорија: лакши имовински преступи¹⁹, тежи имовински преступи²⁰, имовински преступи са елементима насиља, насилна дела или промет дроге и тешко насиље. Скала има ниску поузданост (Кронбах $\alpha = .65$).

Листа за евалуацију скала процене.

Конструисала га је Марчетић Радуновић Г. (2012) за потребе истраживања карактеристика упитника ЛС1, СР1, СИХ1 и Упитника родитељског надзора (Marčetić Radunović, Hrnčić i Žegarac, 2014). Садржи седам ставки које се односе на социо-демографске карактеристике стручњака и четири на процену ЛС1. Корисност ЛС1 се процењује преко питања: „Да ли је корисан у добијању података за комплетирање њојечине процене?“ (одговор на петостепеној скали Ликертовог типа, 1 = у потпуности не, 5 = у потпуности да) и питања: „Који су разлози корисности?“ (могућност мултиплог избора између шест понуђених и једног отвореног одговора). Тешкоће у примени се процењују преко питања: „Да ли сте имали тешкоће приликом примене?“ (дихотомни одговор) и „Које су то тешкоће биле?“ (могућност мултиплог избора између пет понуђених и једног отвореног одговора).

Процедура

Након информисања 11 општинских центара за социјални рад [ЦСР] у Србији о циљевима и начину спровођења истраживања, изабраних по отворености стручњака за спровођење истраживања, од њих је тражена сагласност за реализовање истраживања. Добијена која девет ЦСР-а из четири града: Београд (општине Нови Београд, Обреновац, Палилула, Раковица, Звездара, Земун), Ужице, Зрењанина и Велико Градиште. Процену су извршила 32 стручна радника Службе за заштиту деце и младих ЦСР-а, од 26 до 65 година старости и већином женског пола (N=29), који су по образовању били педагози (N=10), социјални радници (N=10), психолози (N=7) и специјални педагози (N=5). Након обуке, примењивали су наведене инструмента током четири месеца рада у ЦСР-има, уз редовно праћење на састанцима и путем телефона. На крају су попунили *Листа за евалуацију скала процене*.

¹⁹ Подразумева имовинске преступе малог значаја. Дело малог значаја је дефинисано у Кривичном законнику (2009) који је на снази у Републици Србији, као дело које носи обележја кривичног дела али то није ако „...је степен кривице учиниоца низак, ако су штетне последице одсутне или незнатне и ако општа сврха кривичних санкција не захтева изрицање кривичне санкције.“, чл. 18, ст. 2.

²⁰ Подразумева имовинске преступе без елемената насиља који су дефинисани као кривична дела у Кривичном законнику (2009).

Узорак

Процењене су 67 младе особе узраста од 11–20 година ($M=16.11$ г. $SD=1.62$ г.; 81.8% испод 18 г.), од којих је 92,5% ($N=62$) било мушког пола. Највише их је било из Београда (65.7%), па из Ужица и Зрењанина (по 14.9%), а најмање из Великог Градишта (4.5%). Они су упућени у ЦСР од стране школе због испољених проблема понашању или од стране тужилаштва или вишег суда за малолетнике јер су пријављени, оптужени и/или кривично санкционисани за прекршајна и дела кривична. Истраживачи нису били у могућности да дођу до података о тачном броју и релевантним карактеристикама све деце и младих који су током периода истраживања били упућени у наведене ЦСР-е због тајности ових података.

По процени стручњака, антисоцијално понашање је регистровано само једном код 43,3% ($N=29$) испитаника, ретко или понекад код њих 26,8% ($N=18$), а често или веома често код 16,4% њих ($N=11$). Искључиво имовински преступи су евидентирани код 31,4% ($N=21$) испитаника, док је код 55,2% ($N=37$) регистровано насиље или промет дроге; за њих 13,4% ($N=9$) нема података. Трајање антисоцијалног понашања је код 26,9% ($N=34$) испитаника било краће од месец дана, код њих 23,9% ($N=16$) између 1 и 6 месеци, а дуже од 6 месеци код 38,8% њих ($N=26$); за 10,4% ($N=7$) недостају подаци.

Статистичка обрада података

Статистичка обрада применом програма SPSS 22 је обухватала дескриптивну статистику, коефицијент конзистентности Кронбах α , Пирсонове коефицијенте корелације, анализу главних компоненти и хијерархијску мултиплу регресију.

Резултати

Заступљености ресурса деце и младих у сукобу са нормама заједнице на ЛС1

Распон позитивних одговора о ставкама је био од 4,5% до 89,9%. (Табела 1), док је на упитнику ЛС1 просечно регистровано 53,8% ресурса у распону од 4 до 51 (Табела 2). Средње вредности на категоријама су трансформисане у проценте у односу на максимални скор на категорији да би се омогућило поређење између категорија (Табела 2).

Поузданост и ваљаност упитника ЛС1

Коефицијенти интерне конзистенције Кронбах α су показали веома високу поузданост ЛС1 и умерене до високе поузданости њених категорија (Табела 2).

Ради процене конструктивне ваљаности урађена је анализа интјеркорелација између категорија и целе скале и анализа главних компоненти. Корелације су умерене до високе, изузев категорије *Посао*, која има ниске корелације са ЛС1 и осталим категоријама (Табела 3).

Како је узорак сувише мали за факторску анализу на нивоу свих ставки, спроведена је анализа главних компоненти на стандардизованим скоровима, где је однос јединица анализе и испитаника већи од 1:10. КМО мера адекватности узорка изно-

си .792, а Бартлетов тест сферичности је статистички значајан ($p < .001$). Добијене две главне компоненте објашњавају 74,65% варијансе. Прва објашњава 56,45% варијансе, са највећим факторским оптерећењима на категоријама *Породица*, *Особа* и *Школа*, а затим на категоријама *Вршњаци* и *Окружење*, док категорија *Посоа* има ниско засићење (Табела 4). Друга објашњава 18,2% варијансе и њоме је високо засићен категорија *Посоа*.

Конвергентна ваљаност упитника ЛС1 је процењена на основу Пирсоновог коефицијента корелације који има ЛС1 са скалама за процену антисоцијалног понашања (категиорија АСП и скала СИХ1) и скалом за процену фактора ризика за њега (скала ССР1) (Табела 5).

Да би се проверило критеријумска ваљаност ЛС1 за предикцију антисоцијалног понашања када се контролише дејство фактора ризика, урађена је серија хијерархијских мултиплих регресија у којима је критеријум била субскала АСП (скала СИХ1 није примењена због ниске поузданости). У првом кораку је унесен скор на ССР1, у другом на ЛС1 или на његовим категоријама (Табела 6).

Применљивост упитника ЛС1 у пракси и конструисање ЛС2

Анализа варијансе за поновљена мерења је показала статистички значајну разлику у процени корисности упитника ЛС1, СР1, СИХ1 [$Wilks' \lambda = .61$, $F(4,25) = 4.01$, $p < .05$, $\eta^2 = .39$; значајност Мечлијевог Теста сферичности $p = .27$], где је упитник ЛС1 процењен као значајно кориснији од СИХ1 ($M = 4.03$, $SD = .96$ наспрам $M = 3.37$, $SD = 1.03$; $p < .01$). Стручњаци су сматрали да им ЛС1 заиста помаже да се присете које све ресурсе имају деца и млади у сукобу са нормама заједнице.

Најзначајнија тешкоћа са којима су се стручњаци сусретали је била недостатак времена за коришћење инструмената (46,9%, $N = 15$). Троје је сматрало да постоје тешкоће у примени ЛС1: нејасне ставке (реч „просоцијално“ и ставке „Инхибираност или стрепња у неизвесним и непознатим ситуацијама“) и ставке за које је потребна процена од стране стручњака других профила, најчешће психолога („Високе интелектуалне способности“, „Уметнички таленти“, и „Позитивно дефинисање неповољних околности као изазова“). Такође, тражили су да се појасни да ли одговор „не“ значи да особа нема тај ресурс или да нема довољно података за утврђивање наведеног ресурса; као и да ли се одговор „да“ даје када се понашање само једном појави или је потребно да се чешће појављује него не појављује. Ове дилеме, разјашњене током истраживања, указале су на потребу за ревизијом ЛС1. Ревидиран упитник ЛС2, аутора Хрнчић, Ј. има суштински исте ставке као ЛС1, које су по потреби кориговане у циљу даље операционализације, а уведена је и могућност одговора „не знам“ и одговора отвореног типа (Упитник). Могу га применити социолози, социјални радници, психолози, психијатри, педагози и сродне струке.

Дискусија

Истраживање инструментом Листа снага деце и младих у сукобу са нормама заједнице -ЛС1 показало је да највећу заступљеност ресурса у вршњачкој групи, где су најчешће позитивно процењене значајне емотивне везе са другарима који имају просоцијално понашање а најређе неодобравање антисоцијалног понашања

од стране вршњака. Високо је присуство и ресурса у породици, најчешћи су добри емотивни односи родитеља према детету и неодобравање антисоцијалног понашања детета, а најређи добри економски ресурси и ефикасно дисциплиновање од стране родитеља, што је у складу са налазима да су умерени економски ресурси фактор заштите (Lösel & Farrington, 2012) и да је у корену антисоцијалног понашања неефикасно дисциплиновање детета (Patterson, Reid & Dishion, 1992). Најмања заступљеност позитивних искустава на послу је у складу са узрастом испитаника. Ниско присуство ресурса у школском окружењу је у складу са налазима претходних истраживања да је ниска повећеност школи предиктор (Herrenkohl et al., 2012) а висока протективни фактор антисоцијалног понашања (Hoge, Andrews & Leschied, 1996, Henry et al., 2012). Ипак, више од половине испитаника је имало подржавајући однос са барем једним учитељем/наставником. Најчешће индивидуалне карактеристике су биле спортске способности, у складу са налазима да младе са антисоцијалним понашањем карактеришу добре невербалне способности (Hrnčić, 2009, стр. 97–98). Налаз да скоро две трећине испитаника има подржавајући и подстичући однос са просоцијалним одраслима из окружења указује на значајне ресурсе у овом домену. Високо присуство спортских и културних ресурса у заједници не чуди јер су испитаници углавном из већих градова; међутим далеко је ређе њихово коришћење и расположивост програма за младе. Налази указују да је деци и младима потребна додатна подршка у школовању и коришћењу ресурса заједнице.

Показала се висока поузданости упитника ЛС1 и солидна поузданост његових категорија. Мада се налаз може објаснити „хало ефектом“²¹, поузданост је очекивано виша код категорија са хомогенијим ставкама (Школа, Породица, Посоа) и нижа код категорија са хетерогенијим ајтемима (Особа, Окружење, Вршњаци). Такође, анализа одговора по ставкама и корелација између ЛС1 и категорија показује да резултати одговарају теоријским очекивањима. Интеркорелације између категорија су у складу са налазима Петерсона и сар. (1992) и прегледне студије Местена и Коутсворта (Masten & Coatsworth, 1998) да породични односи утичу на карактеристике детета, његове школске и вршњачке односе, док су ресурси окружења највише повезане са искуствима у школовању. Тиме се може објаснити и највише засићење првом главном компонентом категорија Породица, Особа, Школа и Вршњаци, као и то да она објашњава више од пола варијансе; последње је у складу и са налазом да је сукцесивно или симултано међудејство протективних фактора адитивно (Lösel & Farrington, 2012) и да може да мултипликује њихово појединачно дејство (Howell, 1995). Релативно независно деловање категорије *Посоа* се може објаснити повезаношћу квалитетног запошљавања у Србији пре свега са могућностима запошљавања, што ЛС1 није обухватао; ипак резултате треба узети са опрезом јер је мали број испитаника имао позитивне одговоре у овој категорији. Ради могућности укључивања више испитаника у ову категорију, коригован је упитник тако да се у ЛС2 ова категорија зове Радно ангажовање и укључује и хонорарни и волонтерски рад.

Висока негативна корелација ЛС1 са скалом фактора ризика за антисоцијално понашање ССР1, скалом антисоцијалног понашања АСП и скалом хроничитета СИХ1 указује на солидну конвергентну ваљаност упитника.

²¹ „Хало ефекат“ Фајгел дефинише као „...тенденцију да се особе коју су високе (или ниске) у једној области оцењују као високе (или ниске) у свим другим областима“ (Fajgelj, 2013, стр. 405).

Скала ЛС1 и њене категорије Особа, Породица, Вршњаци и Посао дају значајан допринос објашњењу варијансе антисоцијалног исхода и када се контролише утицај СР1 и тиме показују добру критеријумска валидност. Интересантно је да категорија Школа нема овакав утицај упркос налазима претходних истраживања (Hrnčić, 2009), што би требало даље истражити.

Истраживање спроведено у оквиру редовних послова стручњака у социјалној заштити на узорку корисника – деце и младих из девет општина у Србији упућених на процену због сумње на њихово антисоцијално понашање, даје објективан увид у својства ЛС1 приликом примене у реалним околностима. Ипак, генерализацију налаза ограничава релативно мала величина узорка и његова пригодност, јер је селекционисан и по општинама и по укљученим испитаницима у ЦСР-има.

Закључак

Различито присуство ресурса деце и младих у сукобу са нормама заједнице добијено у различитим доменима показује области ослонца, али и области у којима је потребна додатна подршка. Добра конструктивна, конвергентна и критеријумска ваљаност Листе снага деце и младих у сукобу са нормама заједнице – ЛС1, као и њена корисност у практичној примени сугерише употребљивост упитника у истраживањима и пракси. Корекције сугерисаних недостатака у ревидираном инструменту ЛС2 – Листа снага деце и младих у сукобу са нормама заједнице – верзија 2.0, требало би да унапреди ову употребљивост.

Истраживање је спроведено на мањем и пригодном узорку процењеном у реалним околностима од стране стручњака различитих профила. Потпуније резултате би дало истраживање упитником ЛС2 на већим и репрезентативнијим узорцима, који укључују и специфичне узорке и општу популацију. Лонгитудинално истраживање би дало увид у осетљивост и предиктивност ЛС2, као и евентуални модераторски утицај ресурса за антисоцијални исход.

Jasna H. Hrnčić¹
University of Belgrade
Faculty of Political Science
Department of Social Policy and Social Work
Belgrade (Serbia)

Gordana N. Marčetić Radunović²
City Center for Social Work in Belgrade
Surčin Department
Belgrade (Serbia)

ASSESSMENT OF RESOURCES OF CHILDREN AND YOUTH IN CONFLICT WITH THE COMMUNITY NORMS^{3,4}

(Translation In Extenso)

Abstract: The paper presents a research conducted in order to analyze the representation of resources of children and youth in conflict with community norms in different domains, and to develop an instrument for their comprehensive and rapid assessment in research and prevention programs. A questionnaire, the List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms - LS1, was applied by 32 experts from 9 centers for social work in the assessment of 67 persons aged 11 to 20, referred there due to suspicion of antisocial behavior. The highest representation of resources was obtained in the peer and family groups, and the lowest at work and at school. The LS1 has shown high reliability and a good constructive, convergent and criterion validity, as well as usefulness in practical application. Based on expert suggestions, the LS1 was revised in the LS2 questionnaire.

Keywords: children in conflict with the law, resources of children, protective factors, assessment of strengths.

Introduction

One of the basic issues of criminology is the how to effectively prevent crime. Studies of antisocial behavior during the 20th century focused on the understanding of the methods and processes that lead to the execution, continuation and escalation of crime, providing insight into risk factors and their mutual dynamics (Hrnčić, 2009; Rutter, Giller & Hagell, 1998). This approach has also been emphasized in textbooks in our environment

¹ jhrncic@gmail.com

² gordana.marcetic@gmail.com

³ This paper is a result of work on the project “Crime in Serbia: phenomenology, risks and opportunities for social intervention” financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, number 47011.

⁴ Partial and preliminary results of the research presented in the paper were announced at the scientific conference of the psychologists of Serbia “Psychologists’ Professional Identity and Interdisciplinary Cooperation”, Zlatibor, 27-30.05.2015. (Marčetić, Radunović, Hrnčić, 2015).

(Ljubičić, 2012). Nevertheless, it has been shown that children and young people with a high risk of antisocial behavior may never manifest it⁵, which is a phenomenon essential for the planning and implementation of preventive programs, due to the implications for the protection of children and youth at risk. In order to explain the differences in outcomes, the concept of “protection factors” or “protective factors” that promote prosocial behavior is introduced, and can be manifested as events, processes, circumstances, resources or relationships that occur both at the individual and the interpersonal level, within the immediate and wider social environment (Hrnčić, 2009, pp. 122-127). The authors distinguish direct and buffering protection factors: direct factors predict a low probability of negative outcomes without taking into account other factors, while buffering factors reduce the likelihood of a negative outcome in the presence of risk factors⁶ (Lösel & Farrington, 2012, p. S9). Protection factors and risk factors can have a linear⁷ or non-linear⁸ relationship (Farrington, 2003).

Research on protective factors has influenced the concepts of antisocial behavior prevention and contributed to the paradigm shift from the focus to the problem to the focus to the solution, from the emphasis on the risks to the emphasis on strengths (De Shazer, 1985; Henggeler, Schoenwald, Borduin, Rowland & Cunningham, 1998⁹). Understanding protective factors and their action processes provides guidance for interventions that develop the capacities of a person, his/her immediate environment and the wider community. Emphasizing resources and competences and highlighting opportunities, abilities and achievements increase hope, positive expectations of the

⁵ MacDonal (MacDonald, 2006) lists three studies conducted in Teesside (England) in which about a third of respondents from the general population share the same type and number of risk factors as those who frequently recidivate crimes.

⁶ A low reactivity of the autonomic nervous system is a risk factor for antisocial behavior (Rutter et al., 1998), while high reactivity protects young people who are not criminals even though they have criminal fathers (Brennan et al., 1997), as well as adults who have given up their criminal careers (Reine, Venables & Williams, 1995). The existence of a good and stable positive emotional relationship with a supportive prosocial adult outside the family can reduce the negative effects of the family and peer rejection, which arises as a result of the child's aversive behavior (Anthony, Alter & Jenson, 2009).

⁷ When the relationship is linear, risk factors represent the opposite to the protection factors - the same variable is bipolar, at one end of the continuum is a risk factor, and on the other is a protection factor, for example, (non)socializing with antisocial peers, (un)consistent punishment by parents, (dis)integrated neighborhood.

⁸ A non-linear relationship means that they show connection with risk factors in one part, but in the other they do not. The increase of intelligence from medium to high values is associated with a decrease in antisocial behavior, while its increase from lower to middle values may not have the same effect (Knežević, 2003; Rutter et al., 1998). Gender has a non-linear relationship with the gravity of antisocial behavior, so that the male gender is a risk factor, while the female gender is a stronger protective factor if antisocial behavior involves violence, recidivism and the continuation of a criminal career (Gehring & Boisvet, 2015; Rutter et al., 1998).

⁹ The second of the nine central principles of multisystemic therapy says that “therapeutic contacts emphasize the positive and focus on strengths” (Henggeler et al., 1998, p. 28). Multisystemic therapy is one of the most effective treatments for young people with serious, chronic and violent antisocial behavior (Hrnčić, Radojičić, 2016)

intervention, self-esteem and self-efficacy of a person, giving new opportunities for social planning and networking of resources (Jagers, Sydnor, Mouttapa & Flay, 2007; Rutter et al., 1998).

While risk factors for antisocial behavior of young people in Serbia have been studied in various systems which define them (Bulgarian, Ristivojević, Pisarić, 2016; Ljubičić, 2010¹⁰), research on protection factors has been rare (Pavlović, Žunić-Pavlović, 2008) and it has not included diverse systems¹¹. One of the possible reasons is the lack of an adequate instrument. Instruments deal with the estimation of individual protection factors (Henry, Tolan, Gorman-Smith & Schoeny, 2012), testing the hypothesis of a given research (Herrenkohl, Lee & Hawkins, 2012; Pardini, Loeber, Farrington, & Stouthamer-Loeber, 2012) or a comprehensive assessment of risk and protection factors performed by experts based on interviews and other available data for the purpose of application in practice, such as the widely used instruments the *Washington State Juvenile Court Assessment* [WSJCA] (Barnoski, 2004) and the *Structured Assessment of Violence Risk in Youth* [SAVRY] (Borum, Lodewijks, Bartel & Forth, 2010). The WSJCA deals with a bipolar evaluation of the factors of recidivism, so that the same dimension, at one end, measures the risk factor, while at the other it measures the protection factor, and does not include factors that are only protective. The SAVRY includes a separate assessment of six protective factors, but it only applies to violence. Both instruments require a thorough training for the application, which is not easily implemented in our environment because of a chronic shortage of skilled professionals in the relevant institutions, which results in work overload.

The need for an instrument that enables a rapid assessment of the resources of an individual, family, peer group, school and business environment and the wider community and that can be applied after short training has led to the development and piloting of the questionnaire, *List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms - LS1* (Hrnčić, 2009). The instrument's aim is to comprehensively, systematically and rapidly assess the social and individual resources of children and young people who make lesser offenses and/or crimes or are suspected of doing so. It is based on a review of research on direct and buffering child protection factors, both individual and of the systems they belong to (Hrnčić, 2009), and on a review of other resources that have proven crucial in planning and implementing a positive change (Henggeler et al., 1998, p. 31), which can be referred to by a comprehensive term "resources". The purpose of the LS1 is to guide researchers and practitioners in assessing the characteristics of a child and his/her environment, representing an important backbone for the development of prosocial and the reduction of antisocial behavior, as well as in the application of this assessment in planning, monitoring and evaluation of applied interventions in the local and wider community, schools, health and justice system and the social protection system. The assessment is based on the available documentation and interviews with the child, his/her parents and other significant persons. The LS1 can be applied by sociologists, social workers, psychologists, psychiatrists, pedagogues and related professionals.

¹⁰ Ljubičić (2010) explores family and wider social contexts while Bugarski et al. (2016) address risk factors at the individual level and the level of family, school, peer group and wider community).

¹¹ The research Pavlović, Žunić-Pavlović (2008) deals with protective factors in schools in the context of school violence.

The number of children and young people and their families who could benefit from the LS1 is significant. In recent years, more than 3,000 criminal reports of minors have been filed, about 2000 of which have received criminal sanctions (Statistical Office of the Republic of Serbia, 2017). There are at least as many unreported misdemeanors and criminal offenses of young people in the family, school and public environments, and the number of children not prosecuted due to being minors is not negligible. This is also reflected in a high presence of peer violence in our schools (Hrnčić and Lončar, 2016).

The research presented in this paper aims at: 1) a comparative analysis of the presence of resources of children and young people in conflict with community norms in different systems (person, family, peers, school, work, the wider community), 2) an evaluation of the reliability and validity of the *List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms* - LS1; 3) an analysis of the usefulness and applicability of the LS1 in everyday practice, and 4) a revision of the LS1 in accordance with the results.

The method

The instruments of assessment

List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms - LS1

The goal of the LS1 author Hrnčić, J. (2009, pp. 201-2013¹²) is a systematic collection of data by which experts quickly, transparently and comprehensively assess current protection factors and other resources of children and young people who show antisocial behavior or are suspected of showing it. An expert can collect information from all available sources, including the statements and behavior of a young person and his/her parents and teachers, school grades, files, etc. The instrument, in its final form, contains 51 items, which represent the operationalization of the variables that in the previous research acted as protection factors at the level of a person (high intelligence, pleasant temperament, lower need for new events and excitement, shyness and inhibitivity¹³, the feeling of self-efficacy in achieving positive goals and in avoiding unwanted outcomes, a positive approach to planning and the future), the family (parents who do not approve of antisocial behavior, effectively monitor the child's movement, regulate discipline in the family and have a positive relationship with the child, an especially stable, warm and harmonious relationship of a child with one parent, increased responsibility in the family, family practice to seek external assistance, moderate economic resources of the family), peer groups (a prosocial peer group, peers who disapprove of antisocial behavior); the school (school achievements, positive emotional attitude towards school, experiences that promote responsible behavior, school dedication, involvement in class activities, the use of school and community resources) and the wider community (a good relationship with at least one adult person, good social relations at work, a connection with social institutions,

¹² The LS1 was originally called the List of Strengths of Children and Youth in Conflict with the Law and had 55 items (Hrnčić, 2009, pp. 201-203), but then the item "A supporting and encouraging relationship with the superior" was added and five items were omitted from further analysis due to being unclear in practical application. The revised instrument was renamed as the List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms - LS1.

¹³ Inhibitivity means the tendency to react with fear to unknown people, objects and situations, as well as to the threat of punishment.

diverse and broad social networking, access to prosocial resources, a job that involves further education and new opportunities, a good relationship with a non-deviant partner) (Hrnčić, 2009, pp. 122-125, Lösel & Farrington, 2012). Five items that have proven to be a good support for planning a positive change in the preventive programs were also included (sports and artistic abilities, a good relationship with non-deviant brothers and sisters, good experiences in partner relationships, an interesting work, Hellinger et al., 1998, p. 31). The items are assessed in a dichotomous manner, so the answer “Yes” means that the evaluator has data indicating the existence of the said resource, while the answer “No” means that he/she does not have such data, regardless of the whether there is insufficient data or there is data indicating the lack of the resource in question. Items are organized into six categories: *Person* - 12 items (e.g., “A positive attitude towards planning and the future”); *Family* - 13 items (e.g., “Parents effectively discipline the child”); *Peers* - 6 items (e.g., “Significant emotional relationships with friends without antisocial behavior”); *School* - 8 items (e.g., “A supporting and encouraging a relationship with at least one teacher”); *Work*¹⁴ - 5 items (e.g., “Experiences work as interesting”) and *Environment* - 7 items (e.g., “Good sports resources in the community”). The total score, calculated by adding up positive responses, indicates the probability of a positive outcome, while each item represents a protection factor that can act as a support in planning interventions for children and young people.

Risk Assessment Scale for Conflicts with the Law for Children and Youth - SR1

The SR1 by authors Hrnčić, J., Žegarac N. and Džamonja Ignjatović, T. (2008) is intended for expert risk assessment for a child/young person to begin, continue and deepen conflicts with the law (Hrnčić and Žegarac, 2008, p. 288). It contains 72 items, organized in nine subscales¹⁵. The estimation method is the same as for the LS1. The items are weighted in the range of 1 to 3 (1 - weak, 3 - pronounced) based on their importance for the emergence and development of antisocial behavior, as established in previous research (Hrnčić and Žegarac, 2008, p. 290). In this research, the SR1 is divided into two parts. The first part contains the ASB subscale - Antisocial behavior of a child/young person, consisting of 14 indicators for a diagnosis of behavioral disorders in the narrow sense according to the *DSM-IV* classification (American Psychiatric Association, 1994, dg. 312.8) and has the reliability of Cronbach's $\alpha = .77$. The second part is the SSR1 consisting of 58 items from eight subscales of the SR1, without the ASB scale, that describe risk factors for initiating antisocial behavior; its reliability is Cronbach's $\alpha = .92$.

Scale of indicators of the chronicity of antisocial behavior - SIC1

The SIC1 by authors Hrnčić, J. and Žegarac, N. (2008) is intended for professionals for assessing the extent to which antisocial behavior has become structured, i.e., how much it has become part of life of a child/young person (Hrnčić and Žegarac, 2008, p. 293). Chronicity or structuredness is operationalized through the duration, frequency,

¹⁴ Labor Law in Article 24, para. 1, stipulates that “... employment may be established with a person who has at least 15 years of age and meets other conditions for work in certain jobs, as defined by the law or the rulebook on the organization and systematization of jobs (hereinafter: the rule-book)” (Labor Law, 2005-2017).

¹⁵ A more detailed description is given in Marčetić Radunović, Hrnčić, Žegarac, 2014.

diversity, and weight of antisocial behavior, estimated on a five-step scale. The assessment of the first three indicators is quantitative (0 = low presence, 4 = high presence), while the gravity of antisocial behavior is assessed by categorizing a young person's most serious criminal offense into one of the five categories offered: lesser property offenses¹⁶, serious property offenses¹⁷, property offenses with elements of violence, violent acts or drug trafficking and severe violence. The scale has a low reliability (Cronbach's $\alpha = .65$).

Evaluation Sheet for the Evaluation Scale

It was constructed by Marčetić Radunović G. (2012) for the purpose of investigating the characteristics of the questionnaires LS1, SR1, SIC1 and the Parental Control Questionnaire (Marčetić Radunović, Hrnčić and Žegarac, 2014). It contains seven items that relate to the socio-demographic characteristics of the experts and four to the LS1 assessment. The usefulness of the LS1 is assessed through the question: "Is it useful for gathering data needed to complete the initial assessment?" (a response is given on a five-step scale of Likert type, 1 = not fully, 5 = yes, completely) and the question: "What are the reasons for its usefulness?" (a possibility of multiple choice between six offered and one open answer). Difficulties in application are assessed through the question: "Have you had any difficulties in applying it?" (a dichotomous answer) and "What were the difficulties?" (a multiple choice between five offered and one open answer).

The procedure

After informing 11 municipal Centers for Social Work [CSW] in Serbia about the goals and the method of the research, selected according to the employed professionals' openness for conducting the research, they were asked for consent for conducting the research. Nine Centers for Social Work from four cities gave their consent: Belgrade (Novi Beograd, Obrenovac, Palilula, Rakovica, Zvezdara, Zemun), Užice, Zrenjanin and Veliko Gradište. The assessment was carried out by 32 professional employees of the CSW Protection Service, aged 26 to 65, and mostly of the female gender (N = 29), who were, according to education, pedagogues (N = 10), social workers (N = 10), psychologists (N = 7) and special pedagogues (N = 5). After the training, they applied these instruments during four months of work in the CSWs, regularly monitored at meetings and by telephone. In the end, they completed the *Evaluation Sheet for the Evaluation Scale*.

The sample

They assessed 67 young people aged 11-20 years (M = 16.11 y, SD = 1.62 y, 81.8% were under 18), of which 92.5% (N = 62) were male. Most of them were from Belgrade

¹⁶ It implies property offenses of lesser importance. An offence of lesser importance is defined in the Criminal Code (2009), in force in the Republic of Serbia, as an act that carries the penalties of a criminal offense, but that is not one "if the degree of perpetrator's guilty is low, if the harmful consequences are absent or insignificant, and if the general purpose of criminal sanctions does not require the imposition of a criminal sanction." Art. 18, para. 2.

¹⁷ It implies property offenses without the elements of violence that are defined as criminal offenses in the Criminal Code (2009).

(65.7%), then from Užice and Zrenjanin (14.9%), and then from Gradište (4.5%). They had been referred to CSWs by schools because of behavioral problems, prosecutors or higher juvenile courts because they were reported, accused and/or penalized for misdemeanors and criminal offenses. The researchers were not able to gather all information on the exact number and relevant characteristics of all children and young people referred to these CSWs during the research period, due to the confidentiality of these data.

According to the experts' assessment, antisocial behavior was registered only once with 43.3% (N = 29) of subjects, rarely or sometimes with 26.8% of them (N = 18), and often or very often with 16.4% of them (N = 11). Only property offenses were registered with 31.4% of respondents (N = 21), while violence or drug trafficking was registered with 55.2% (N = 37); for 13.4% (N = 9) there are no data. The duration of antisocial behavior was shorter than a month with 26.9% (N = 34), between 1 and 6 months with 23.9% (N = 16) and longer than 6 months with 38.8% (N = 26); for 10.4% (N = 7) the data are missing.

Statistical data processing

Statistical processing using SPSS 22 included descriptive statistics, the consistency coefficient Cronbach's α , the Pearson correlation coefficient, the analysis of the main components and the hierarchical multiple regression.

The results

The representation of resources of children and youth in conflict with community norms on the LS1

Positive item responses ranged from 4.5% to 89.9%. (Table 1), while on the LS1 questionnaire, 53.8% of the resources were registered in the range from 4 to 51 (Table 2). The mean values in the categories are transformed into percentages in relation to the maximum score in the category to allow comparison between categories (Table 2).

Reliability and validity of the LS1 questionnaire

The internal consistency coefficients Kronbach's α showed a very high reliability of the LS1 and a moderate to high reliability of its categories (Table 2).

In order to evaluate the constructive validity, an *inter-correlation analysis* between the categories and the entire scale was made and an *analysis of the main components*. Correlations are moderate to high, with the exception of the *Work* category, which has low correlations with the LS1 and other categories (Table 3).

Since the sample is too small for factor analysis at the level of all items, an *analysis of the main components* on standardized scores was conducted, where the ratio of the analysis units to the respondents is greater than 1:10. The KMO measure of sample adequacy is .792, and Bartlett's test of sphericity is statistically significant ($p < .001$). The two main components obtained explain 74.65% of the variance. The first explains 56.45% of the variance, with the highest weight factors in the *Family*, *Person* and *School* categories, and then in the *Peers* and *Environment* categories, while the *Work* category has a low saturation (Table 4). The other explains 18.2% of the variance and it is a highly saturated *Work* category.

The convergence validity of the LS1 questionnaire was estimated on the basis of the Pearson coefficient of correlation between the LS1, the scales for assessing antisocial

behavior (the ASB category and SIC1 scale) and the scale for assessing its risk factor (the SSR1 scale) (Table 5).

In order to verify the criterion validity of the LS1 for the prediction of antisocial behavior when the effect of risk factors is controlled, a series of hierarchical multiple regressions in which the criterion was the ASB subscale (the SIC1 scale was not applied due to low reliability) was made. In the first step, the score in the SSR1 is applied, in the second step, the score in the LS1 or in its categories (Table 6).

The applicability of the LS1 questionnaire in practice and the construction of the LS2

The analysis of the variance for repeated measurements showed a statistically significant difference in the usefulness of the questionnaires LS1, SR1, SIC1 [Wilks' $\lambda = .61$, $F(4,25) = 4.01$, $p < .05$, $\eta^2 = .39$; the significance of the Mauchly's sphericity test is $p = .27$], where the LS1 questionnaire was estimated to be significantly more useful than the SIC1 ($M = 4.03$, $SD = .96$ versus $M = 3.37$, $SD = 1.03$; $p < .01$). Experts have found that the LS1 really helps them remember all the resources that children and young people in conflict with community norms have available.

The most significant of the difficulties experienced by the experts was the lack of time to use the instruments (46.9%, $N = 15$). Three of them found that there were difficulties in applying the LS1: unclear items (the word "prosocial" and the item "Inhibition or anxiety in uncertain and unknown situations") and the items that require expert assessment of other profiles, most often psychologists ("High intellectual abilities", "Artistic talents", and "Positive defining of adverse circumstances as challenges"). They also asked to clarify whether the answer "No" meant that a person does not possess a resource or that there is not enough data to determine the said resource; as well as whether the answer "Yes" should be given when behavior has only occurred once or it is needed to appear more often than not. These dilemmas, clarified during the research, indicated the need for the LS1 revision. The revised LS2 questionnaire, by Hrnčić, J., contains essentially the same items as the LS1, adjusted as needed for further operationalization, "I do not know" and open-type responses were also introduced (Questionnaire). It can be applied by sociologists, social workers, psychologists, psychiatrists, pedagogues and related professionals.

Discussion

The research using the instrument, the List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms – LS1 has shown the highest representation of resources in the peer group, where positive emotional relationships with friends with prosocial behavior were most often positively assessed, while the peer disapproval of antisocial behavior was least often positively assessed. There is a high presence of resources in the family, most often good emotional relationships of the parents and the child and the disapproval of the child's antisocial behavior, while good economic resources and efficient discipline carried out by parents appear least often, which is in accordance with the findings that moderate economic resources are a protection factor (Lösel & Farrington, 2012) and that at the root of antisocial behavior is the ineffective disciplining of the child (Patterson, Reid & Dishion, 1992). The lowest representation of positive experiences at work is in line

with the age of the respondents. The low presence of resources in the school environment is in line with the findings of previous research that a low commitment to school is a predictor (Herrenkohl et al., 2012), while a high commitment is a protective factor of antisocial behavior (Hoge, Andrews & Leschied, 1996, Henry et al., 2012). However, more than half of the respondents had a supportive relationship with at least one teacher. The most common individual characteristics were sports abilities, in accordance with the findings that young people with antisocial behavior are characterized by good non-verbal abilities (Hrnčić, 2009, pp. 97-98). The finding that almost two thirds of respondents have supportive and encouraging relationships with prosocial adults from the environment points to significant resources in this domain. The high presence of sports and cultural resources in the community is not surprising, since the respondents are mainly from larger cities; however, their use and the availability of youth programs are far less common. The findings indicate that children and young people need additional support in education and the use of community resources.

A high reliability of the LS1 questionnaire and a solid reliability of its categories were demonstrated. Although the findings can be explained by the “halo effect”¹⁸, the reliability is expectedly higher for categories with more homogeneous items (*school, family, work*) and lower for categories with heterogeneous items (*person, environment, peers*). Also, the analysis of the responses by item and the correlation between the LS1 and the categories show that the results match the theoretical expectations. Intercorrelations between the categories are in accordance with Peterson et al. (1992) and a review study of Masten and Coatsworth (Masten & Coatsworth, 1998) that family relationships influence the characteristics of the child, his/her school and peer relationships, while the environment resources are most closely related to educational experiences. This can explain the highest saturation of the first head component of the *family, person, school* and *peers* categories, and the fact that it explains more than half of the variance; the latter is consistent with the finding that a successive or simultaneous interaction of protective factors is additive (Lösel & Farrington, 2012) and that it can multiply their individual effects (Howell, 1995). A relatively independent operation of the *work* category can be explained through a connection between good employment in Serbia and, above all, employment opportunities, which the LS1 did not include; however, the results should be taken with caution, since a small number of respondents had positive answers in this category. In order to include more respondents in this category, the questionnaire was revised so that this category is called *work engagement* in the LS2 and it also includes part-time and volunteer work.

A high negative LS1 correlation with the SSR1 risk factor scale for antisocial behavior, the ASB antisocial behavior scale and the SIC1 chronicity scale indicates a solid convergent validity of the questionnaire.

The LS1 scale and its categories *person, family, peers* and *work* make a significant contribution to explaining the variance of antisocial outcome when the impact of the SR1 is controlled, and thus demonstrate a good calibration validity. It is interesting that the *school* category has no such impact despite the findings of previous research (Hrnčić, 2009), which should be further explored.

¹⁸ “The halo effect is defined by Fajgelj as “... a tendency of people who are high (or low) in one area to be rated high (or low) in all other areas” (Fajgelj, 2013, p. 405).

The research conducted within the regular work of social work experts on a sample of beneficiaries - children and young people from nine municipalities in Serbia referred for suspicion of antisocial behavior, provides an objective insight into the properties of the LS1 when applied in real-life situations. However, the generalization of the findings is restricted by a relatively small sample size and its suitability, given the selection of municipalities and the respondents in the centers for social work.

The conclusion

A different presence of resources of children and youth in conflict with community norms obtained in different domains shows the areas of support, but also the areas in which additional support is needed. A good constructive, convergent and criterion validity of the List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms - LS1 and its usefulness in practical application suggest the usefulness of the questionnaire in research and practice. Corrections of the suggested shortcomings in the revised LS2 instrument - List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms - version 2.0, should improve this usability.

The research was conducted on a small and suitable sample evaluated in real circumstances by professionals of different profiles. More complete results could be provided with the LS2 on larger and more representative samples, including specific samples and the general population. A longitudinal research would provide insight into the sensitivity and predictability of the LS2, as well as a possible moderatory impact of resources for antisocial outcomes.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and Statistic Manual of Mental Disorders, Fourth Edition (DSM-IV)*. Washington D. C.: American Psychiatric Association.
- Anthony, E.K., Alter, C.F., & Jenson, J.M. (2009). Development of a risk and resilience-based out-of-school time program for children and youths. *Social Work*, 54(1): 45-55. [doi:10.1093/sw/54.1.45](https://doi.org/10.1093/sw/54.1.45)
- Barnoski, R. (2004). *Washington State Juvenile Court Assessment Manual*, version 2.1. Olympia, Washington: Washington State Institute for Public Policy.
- Borum, R., Lodewijks, H., Bartel, P. A. & Forth, A. E. (2010). Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY). In: R. K. Otto, K. S. Douglas (eds.) *Handbook of Violence Risk Assessment*, 63-79. New York: Routledge.
- Brennan, P.A., Raine, A., Schulsinger, F., Kirkegaard-Sorensen, L., Knop, J., Hutchings, B., Rosenberg, R., Mednick, S. (1997). Psychophysiological protective factors for male subjects at high risk for criminal behavior. *American Journal of Psychiatry*, 154(6): 853-855. [doi:10.1176/ajp.154.6.853](https://doi.org/10.1176/ajp.154.6.853)
- Bugarški, T., Ristivojević, B., & Pisarić, M. (2016). Factors of juvenile crime: Significant external factors and their practical implications in the court proceedings. *Socioloski pregled*, 50(1): 59-89. [doi:10.5937/socpreg1601059b](https://doi.org/10.5937/socpreg1601059b) [In Serbian]

- De Shazer, S. (1985). *Keys to Solutions in Brief Therapy*. New York: Norton.
- Farrington, D. P. (2003). Advancing knowledge about the early prevention of adult antisocial behavior. In: D. P. Farrington & J.W. Coid, (eds.), *Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour* (pp. 1-30). Cambridge: University Press.
- Fajgelj, S. (2013). *Psychometry: method and theory of psychological measurement*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju. [In Serbian]
- Henggeler, S.W., Schoenwald, S. K., Borduin, C. M., Rowland, M. D., & Cunningham, P. B. (1998). *Multisystemic Treatment of Antisocial Behavior in Children and Adolescents*. The New York: Guilford Press.
- Henry, D.B., Tolan, P.H., Gorman-Smith, D., & Schoeny, M.E. (2012). Risk and direct protective factors for youth violence: results from the Centers for Disease Control and Prevention's Multisite Violence Prevention Project. *American Journal of Preventive Medicine*, 43(2): S67-S75. [doi:10.1016/j.amepre.2012.04.025](https://doi.org/10.1016/j.amepre.2012.04.025)
- Herrenkohl, T.I., Lee, J., & Hawkins, J.D. (2012). Risk versus direct protective factors and youth violence: Seattle Social Development Project. *American Journal of Preventive Medicine*, 43(2): S41-S56. [doi:10.1016/j.amepre.2012.04.030](https://doi.org/10.1016/j.amepre.2012.04.030)
- Hoge, R.D., Andrews, D.A., & Leschied, A.W. (1996). An investigation of risk and protective factors in a sample of youthful offenders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37(4): 419-424. [doi:10.1111/j.1469-7610.1996.tb01422.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1996.tb01422.x)
- Howell, J. C. (eds.) (1995), *Guide for Implementing the Comprehensive Strategy for Serious, Violent and Chronic Juvenile Offenders*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP). U.S: Department of Justice, Office of Justice Programme,
- Hrnčić, J. (2009). *Juvenile Delinquency: Risks, Courses and Outcomes*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. [In Serbian]
- Hrnčić, J., & Lončar, N. (2016). Peer cyber violence among pupils in Montenegro. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 10(16): 137-154. Available at <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/12/FPN-Godisnjak-16-2016.pdf> [In Serbian]
- Hrnčić, J., & Radoičić, A. (2016). Implementation of multisystemic approach in work with juveniles with antisocial behaviour in Serbia. *Socijalna politika*, 51(3): 71-89. [doi:10.22182/sp.32016.5](https://doi.org/10.22182/sp.32016.5) [In Serbian]
- Hrnčić, J., & Žegarac, N. (2008). Tools for assessment of the risk for conflict with the law of children and juveniles. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 27(1-2): 281-300. Available at http://www.iksi.ac.rs/zbornik_arhiva/zbornik_iksi_1_2_2008.pdf [In Serbian]
- Jagers, R.J., Sydnor, K., Mouttapa, M., & Flay, B.R. (2007). Protective factors associated with preadolescent violence: preliminary work on a cultural model. *American Journal of Community Psychology*, 40(1-2): 138-145. [doi:10.1007/s10464-007-9121-4](https://doi.org/10.1007/s10464-007-9121-4)
- Knežević, G. (2003). *Roots of Amoralit*y. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju. [In Serbian]
- Lösel, F., & Farrington, D.P. (2012). Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American Journal of Preventive Medicine*, 43(2): S8-S23. [doi:10.1016/j.amepre.2012.04.029](https://doi.org/10.1016/j.amepre.2012.04.029)
- MacDonald, R. (2006). Social exclusion, youth transitions and criminal careers: five critical reflections on 'risk'. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 39(3): 371-383. [doi:10.1375/acri.39.3.371](https://doi.org/10.1375/acri.39.3.371)

- Ljubičić, M. (2010). Psychopathology of juvenile delinquents: family and social influence. *Socioloski pregled*, 44(2): 205-230. [doi:10.5937/socpreg1002205](https://doi.org/10.5937/socpreg1002205) [In Serbian]
- Marčetić-Radunović, G., Hrnčić, J., & Žegarac, N. (2013). Psychometric characteristics of the scale for assessment of the risk of children and juveniles in conflict with the law. *Temida*, 16(3-4): 161-177. [doi:10.2298/tem1304161m](https://doi.org/10.2298/tem1304161m) [In Serbian]
- Marčetić-Radunović, G., & Hrnčić, J. (2015). Tools for assessment of the risks and strengths of children and juveniles in conflict with the law. In: *Professional Identity of Psychologists and Inter-Resor Cooperation: Book of Abstracts of 63th Conference of Psychologists, Serbia, Zlatibor, 27-30 May 2015* [In Serbian]
- Masten, A.S., & Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2): 205-220. [doi:10.1037//0003-066x.53.2.205](https://doi.org/10.1037//0003-066x.53.2.205)
- Newsome, J., Vaske, J.C., Gehring, K.S., & Boisvert, D.L. (2016). Sex differences in sources of resilience and vulnerability to risk for delinquency. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(4), 730-745. [doi:10.1007/s10964-015-0381-2](https://doi.org/10.1007/s10964-015-0381-2)
- Pardini, D.A., Loeber, R., Farrington, D.P., & Stouthamer-Loeber, M. (2012). Identifying direct protective factors for nonviolence. *American Journal of Preventive Medicine*, 43(2): S28-S40. [doi:10.1016/j.amepre.2012.04.024](https://doi.org/10.1016/j.amepre.2012.04.024)
- Patterson, G.R., Reid, J.R., & Dishion, T.J. (1992). *A Social Interactional Approach*, Vol. 4: Antisocial Boys. Eugene: Castalia Publishing Company.
- Pavlović, M., & Žunić-Pavlović, V. (2008). Planning school programmes for preventing peer violence. *Nastava i vaspitanje*, 17(3):318-337. Available at <https://www.pedagog.rs/wp-content/uploads/2016/05/planiranje-skolskih-programa-prevencije-vrsnjackog-nasilja.pdf> [In Serbian]
- Reine, A., Venables, P.H., & Williams, M. (1995). High autonomic arousal and electrodermal orienting at age 15 years as protective factors against criminal behavior at age 29 years. *American Journal of Psychiatry*, 152(11), 1595-1600. [doi:10.1176/ajp.152.11.1595](https://doi.org/10.1176/ajp.152.11.1595)
- Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2017). Juvenile offenders in 2016. *Statistika pravosuđa*, 77(193):1- 6. Available at <http://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/maloletni-ucinioci-krivicnih-dela/> [In Serbian]
- Republika Srbija (2005-2017). Labor Law, *Službeni glasnik RS*, No. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - decision US, & 113/2017. [In Serbian]
- Republika Srbija (2005-2009). Criminal Law, *Službeni glasnik RS*, No. 85/2005, 88/2005 - corr., 107/2005 - corr., 72/2009, & 111/2009. [In Serbian]
- Rutter, M., Giller, H., & Hagell, A. (1998). *Antisocial Behavior by Young People*. Cambridge: Cambridge University Press.

APPENDIX / ПРИЛОЗИ

Табела 1: Учесталост ресурса деце и младих на ЛС1 (N=67)
 Table 1: The frequency of children and youth resources on the LS1 (N = 67)

	Особа/ Person	N	%
1.	Високе интелектуалне способности/ High intellectual abilities	19	28.4
2.	Спортске способности/ Sports abilities	56	83.6
3.	Уметнички таленти/ Artistic talents	11	16.4
4.	Пријатан темперамент који побуђује позитиван одговор код других/ A pleasant temperament that arouses a positive response in others	40	59.7
5.	Није изражена потреба за узбудљивим и ризичним догађајима/ No strong need for the exciting and risky events	28	41.8
6.	Инхибираност или стрепња у неизвесним и непознатим ситуацијама/ Inhibition or anxiety in uncertain and unknown situations	32	47.8
7.	Ефикасност у постизању позитивних циљева/ Efficiency in achieving positive goals	37	55.2
8.	Ефикасност у избегавању нежељених исхода/ Efficiency in avoiding unwanted outcomes	33	49.3
9.	Позитиван став према планирању и будућности/ A positive attitude towards planning and the future	46	68.7
10.	Конструктиван приступ решавању проблема/ A constructive approach to problem solving	35	52.2
11.	Вештине просоцијалног понашања/ Skills of prosocial behavior	44	65.7
12.	Позитивно дефинисање неповољних околности као изазова/ Positive defining of adverse circumstances as challenges	27	40.3
	Породица/ Family	N	%
13.	Родитељи имају позитиван однос према детету/ Parents have a positive attitude towards the child	63	94.0

← НАЗАД

← БАСК

14.	Родитељи ефикасно надгледају дете/ Parents effectively monitor the child	41	61.2
15.	Родитељи ефикасно дисциплинују дете/ Parents effectively discipline the child	40	59.7
16.	Родитељи не одобравају антисоцијално понашање детета/ Parents do not approve of the child's antisocial behavior	62	92.5
17.	Постоје јасна правила у породици/ There are clear rules in the family	43	64.2
18.	Стабилан, топао и хармоничан однос барем једног родитеља према детету/ A stable, warm and harmonious relationship of at least one parent to the child	60	89.6
19.	Посвећеност детета породици/ The child's devotion to the family	53	79.1
20.	Повећана одговорност детета (брига и помоћ другима)/ Increased responsibility of the child (care and assistance to others)	39	58.2
21.	Породица тражи помоћ од околине када је потребно/ The family seeks help from the environment when needed	52	77.6
22.	Просоцијалне карактеристике друге деце у породици/ Prosocial characteristics of other children in the family	52	77.6
23.	Подржавајући односи детета са другом децом у породици/ Supporting relationships with other children in the family	53	79.1
24.	Члан проширене породице има значајну подржавајућу улогу у животу детета/ A member of the extended family has a significant support- ing role in the life of the child	44	65.7
25.	Добри економски ресурси породице/ Good economic resources of the family	39	58.2
	Вршњаци/ Peers	N	%
26.	Већина другова/ица иде редовно у школу/ Most friends attend school regularly	55	82.1
27.	Значајне емотивне везе са другарима који немају антисоцијално понашање/ Significant emotional relationships with friends without antisocial behavior	58	86.6

28.	Неодобравање антисоцијалног понашања од стране вршњака/ Disapproval of anti-social behavior by peers	45	67.2
29.	Добар и квалитетан однос са барем једним просоцијалним вршњаком/ A quality relationship with at least one prosocial peer	62	92.5
30.	Добра искуства у партнерским односима/ Good experience in partner relationships	44	65.7
31.	Добар однос са недевијантним партнером/ Good relationship with a non-deviant partner	41	61.2
	Школа/ School	N	%
32.	Успех у школи/ Good school achievements	26	38.8
33.	Позитиван емотивни однос према школи/ Positive emotional attitude toward school	28	41.8
34.	Посвећеност школи и школским активностима/ Commitment to school and school activities	25	37.3
35.	Укљученост у разредне активности/ Involvement in class activities	22	32.8
36.	Укљученост у секције/ Inclusion in school sections	19	14.9
37.	Награде и признања/ Prizes and awards	12	17.9
38.	Коришћење других ресурса школе (рекреативних, културних, здравствених...)/ The use of other school resources (recreational, cultural, health...)	25	37.3
39.	Подржавајући и подстичући однос са барем једним учитељем/наставником/ A supporting and encouraging relationship with at least one teacher	38	56.7
	Посао / Work	N	%
40.	Посао доживљава као интересантан/ Sees work as interesting	22	32.8
41.	Посао укључује нове могућности (напредовање, соц. контакти, путовања...)/ The work includes new opportunities (promotion, social contacts, travel...)	12	17.9

42.	Посао који омогућава даљу едукацију/ The work provides further education	12	4.5
43.	Добри социјални односи на послу/ Good social relations at work	3	17.9
44.	Подржавајући и подстичући однос са надређеним/ A supporting and encouraging relationship with the superior	15	22.4
Окружење/ Environment		N	%
45.	Добри културни ресурси заједнице/ Good cultural resources of the community	50	74.6
46.	Добри спортски ресурси заједнице/ Good sports resources of the community	54	80.6
47.	Програми за младе у заједници/ Youth programs in the community	23	34.3
48.	Укљученост младе особе у просоцијалне активности ван школе/ Inclusion of the young person in prosocial activities outside the school	24	35.8
49.	Подржавајући и подстичући однос са просоцијалним одраслима из окружења/ A supporting and encouraging relationships with prosocial adults from the environment	43	64.2
50.	Коришћење ресурса заједнице од стране младе особе/ The use of community resources by the young person	25	37.3
51.	Разнолика и широка социјална умреженост младе особе/ Diverse and broad social networking of the young person	14	20.9

Табела 2: Дескриптивна статистика и интерна конзистентност скале ЛС1 и њених категорија (N=67)

Table 2: Descriptive statistics and internal consistency of the LS1 scale and its categories (N=67)

Категорије/ Categories	M	SD	Мах. Скор/ Max. Score	Просечно присуство ресурса (%)/ Average Presence of Resources (%)	Кронбах α / Cronbach's α
ЛС1/ LS1	27.42	10.68	51	53.8	.93
Особа/ Person	6.01	2.99	12	50.0	.76

← НАЗАД

← BACK

Породица/ Family	9.57	3.07	13	73.6	.82
Вршњаци/ Peers	4.55	1.68	6	75.8	.76
Школа/ School	2.78	2.63	8	34.8	.86
Посао/ Work	.96	1.52	5	19.2	.85
Окружење/ Environment	3.48	2.10	7	49.7	.78

Табела 3: Пирсонови коефицијенти корелације између ЛС1 и категорија ЛС1 (N=67)
Table 3: The Pearson correlation coefficients between the LS1 and LS1 categories (N = 67)

Категорије/ Categories	По/ F	Вр/ P	Шк/ S	Пс/ W	Окр/ E	ЛС1/ LS1
Особа/ Person	.777**	.556**	.702**	.124	.521**	.883**
Породица (По)/ Family (F)	/	.691**	.652**	.122	.546**	.898**
Вршњаци (Вр)/ Peers (P)		/	.478**	.152	.349**	.719**
Школа (Шк)/ School (S)			/	.168	.624**	.851**
Посао (Пс)/ Work (W)				/	-.112	.256*
Окружење (Окр)/ Environment (E)						.692**

* Значајна на нивоу .01. ** Значајна на нивоу .001.

* Significant at the level of .01. ** Significant at the level of .001.

Табела 4: Приказ матрице структуре главних компоненти (N=67)

Table 4: The structure matrix of the main components (N = 67)

Категорија/ Category	Фактор 1/Factor 1	Фактор 2/Factor 2
Особа/ Person	.877	.012
Породица/ Family	.901	.025
Вршњаци/ Peers	.746	.167

Школа/ School	.848	-.012
Посао/ Work	.165	.935
Окружење/ Environment	.717	-.420

Табела 5: Пирсонов коефицијент корелације између коришћених инструмената
 Table 5: The Pearson correlation coefficient between used instruments

Инструмент/ Instrument	Пирсонов коефицијент корелације/ Pearson correlation coefficient		
	ССР1/ SSR1 (N=67)	АСП/ ASB (N=67)	СИХ1/ SIC1 (N=53)
1. ЛС1/ LS1 (N=67)	-.784**	-.701**	-.554**
2. ССР1/ SSR1		.720**	.775**
3. Категорија Антисоцијално понашање (АСП)/ Antisocial behavior category (ASB)			.647**

**p< .001

Табела 6: Хијерархијска мултипла регресија, критеријум је категорија АСП
 Table 6: Hierarchical multiple regression, criterion is the ASB category

Корак/ Step	Предиктор/ Predictor	Кумул./ Cumul. R ²	Делта/ Delta R ²	Бета/ Beta	F промена/ F change	p
1 корак/ step	ССР1/ SSR1	.519	.519	.440	70.007 (1,65)	<.001
2 корак/ step	ЛС1/ LS1	.553	.049	-.355	7.245(1,64)	<.01
2 корак/ step	Особа/ Person	.580	.062	-.351	9.413 (1,64)	<.001
2 корак/ step	Породица/ Family	.591	.072	-.430	11.299 (1,64)	<.001
2 корак/ step	Вршњаци/ Peers	.573	.055	-.278	8.183 (1,64)	<.01
2 корак/ step	Школа/ School	.520	.001	-.044	.163 (1,64)	>.05
2 корак/ step	Посао/ Work	.552	.033	-.183	4.761 (1,64)	<.05
2 корак/ step	Окружење/ Environment	.541	.022	.190	3.129 (1,64)	<.10

Упитник/ Questionnaire

ЛС2 – Листа снага деце и младих у сукобу са нормама заједнице
LS2 – List of Strengths of Children and Youth in Conflict with Community Norms

Циљ овог упитника је процена карактеристика детета/младе особе и њене средине које су се показале као значајни ресурси за развој адаптираног и смањење антисоцијалног понашања. Попуњавају га истраживачи и практичари на основу расположиве документације и разговора са младом особом, њеним родитељима и другим значајним особама. Може да се примени ради процене, планирања, праћења и евалуације интервенција.

The aim of this questionnaire is to assess the characteristics of a child/young person and his/her environment that have proven to be significant resources for the development of adapted behavior and the reduction of antisocial behavior. It is filled in by researchers and practitioners on the basis of available documentation and interviews with the young person, his/her parents and other significant persons. It can be applied to assess, plan, monitor and evaluate interventions.

**Молимо вас да прво унесете следеће податке/
Please enter the following information first:**

Датум процене/ Date of assessment ___/___/___

Име и презиме корисника/ Name and surname of the beneficiary

ПОЛ/ GENDER: М/ М Ж/ F Узраст/ Age _____

Име и презиме особе која попуњава/ Name and surname of the examiner

ПОЛ/ GENDER: М/ М Ж/ F Узраст/ Age _____

Установа/ Institution _____

Место/ Place _____

Образовање/ Education _____

Функција у установи/ Position in the institution _____

Молимо вас да за ресурсе за које **немате довољно података**, заокружите „**Не знам**“. **Оцените** сваки ресурс који **можете да процените** заокруживањем „**Да**“ или „**Не**“. Одговор „**Да**“ се даје када је јасно да поседује наведени ресурс, као и када је ресурс чешће присутан него одсутан.

For resources **with insufficient data**, please circle “**I don’t know**”. **Assess** each resource that **you can assess** by circling “**Yes**” or “**No**”. The answer “**Yes**” is given when it is clear that the person owns the specified resource, and when the resource is more often present than absent.

Молимо пажљиво прочитајте ову листу и одговорите на сваку ставку.
Please read this list carefully and respond to each item.

	ОСОБА/КОРИСНИК/ PERSON/BENEFICIARY	Процена/ Assessment
1.	Поседује високе интелектуалне способности (IQ изнад 120)./ Has high intellectual abilities (IQ above 120).	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
2.	Има спортске способности./ Has sports skills.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
3.	Има уметнички таленат за сликање, музику, писање, плес, глуму... / Has an artistic talent for painting, music, writing, dancing, acting...	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
4.	Има добру нарав (пријатно понашање које оставља добар утисак)./ Has a good nature (pleasant behavior that leaves a good impression).	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
5.	Понаша се пријатно, социјално адаптирано./ Behaves in a pleasant, socially adapted manner.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
6.	Показује изразит опрез или уздржаност у неизвесним и непознатим ситуацијама./ Shows extreme caution or restraint in uncertain and unknown situations.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
7.	Нема потребу за узбудљивим и ризичним догађајима./ Doesn't have a need for exciting and risky events.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
8.	Ефикасно остварује позитивне циљеве који су му/јој важни./ Effectively achieves positive goals that are important to him/her.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
9.	Ефикасно избегава ризичне ситуације и односе и одупире се негативним утицајима./ Effectively avoids risky situations and relationships and resists negative influences.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
10.	Конструктивно решава проблеме (разматра алтернативна решења, примењује најефикаснија)./ Constructively solves problems (considers alternative solutions, applies the most effective one).	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know

11.	Види неповољне околности као изазове или подстицаје за даљи развој, види позитивне аспекте неутралних ситуација./ Sees adverse circumstances as challenges or incentives for further development, sees positive aspects of neutral situations.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
12.	Има позитивна очекивања од будућности и конструктивне планове за унапређење живота (едукацију, запошљавање, оснивање породице, путовања...)/ Has positive expectations from the future and constructive plans for the improvement of life (education, employment, family establishment, travel ...).	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
13.	Нешто друго, шта/ Something else, what: _____	
ПОРОДИЦА/ FAMILY		Процена/ Assessment
14.	Барем један родитељ има позитиван однос према детету./ At least one parent has a positive attitude towards the child.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
15.	Барем један родитељ има стабилан, топао и хармоничан однос према детету./ At least one parent has a stable, warm and harmonious relationship with the child.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
16.	Родитељи ефикасно надгледају дете./ Parents effectively monitor the child.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
17.	Постоје јасна правила у породици./ There are clear rules in the family.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
18.	Родитељи доследно награђују поштовање и/ или кажњавају кршење правила./ Parents consistently reward obeying the rules and/or punish the violations.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
19.	Родитељи имају негативан однос према антисоцијалном понашању./ Parents have a negative attitude towards antisocial behavior.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know

20.	Породица тражи помоћ од околине када је потребно./ The family seeks help from the environment when needed.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
21.	Породица има добре материјалне могућности./ The family has good material resources.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
22.	Посвећен је породици./ Is dedicated to the family.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
23.	Има значајне одговорности према другим члановима породице (пружа бригу и помоћ)./ Has significant responsibilities towards other family members (providing care and assistance).	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
24.	Брат /сестра су социјално адаптирани./ A brother/sister is socially adapted.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
25.	Подржавајући однос са недевијантним братом / сестром./ A supporting relationship with a non-deviant brother/sister.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
26.	Недевијантан члан проширене породице подржава и подстиче особу./ A non-deviant member of the extended family supports and encourages the person.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
27.	Нешто друго, шта/ Something else, what: _____	
ОКРУЖЕЊЕ/ ENVIRONMENT		
Вршњаци/ Peers		Процена/ Assessment
28.	Већина другара особе иде редовно у школу./ Most friends attend school regularly.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
29.	Има добре другаре који немају антисоцијално понашање./ Has close friends without antisocial behavior.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
30.	Другари не одобравају антисоцијално понашање./ Friends do not approve of antisocial behavior.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know

31.	Има добар однос са бар једним добро социјализованим другаром./ He has a good relationship with at least one well-socialized friend.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
32.	Има добра искуства у односима са недевијантним партнером/има./ Has good experience in relationships with a non-deviant partner.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
33.	Тренутно има добар однос са недевијантним партнером./ Currently has a good relationship with a non-deviant partner.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
	Школа/ School	Процена/ Assessment
34.	Успешан/а је у школи./ Has good school achievements.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
35.	Има позитиван однос према школи./ Has a positive attitude towards the school.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
36.	Посвећен/а је школи и школским активностима./ Is dedicated to school and school activities.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
37.	Укључен/а је у разредне активности./ Is included in class activities.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
38.	Укључен/а је у школске секције./ Is included in school sections.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
39.	Укључен/а је у ваннаставне активности у школи (културне, спортске, рекреативне, друштвене акције...)/ Is involved in extracurricular activities in school (cultural, sports, recreational, social actions...).	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
40.	Освојио/ла је награде и признања./ Has won awards and recognitions.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
41.	Има подржавајући однос са барем једним учитељем/наставником./ Has a supporting relationship with at least one teacher.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know

	Радно ангажовање/ Work engagement*	Процена/Assessment
42.	Ангажује се у раду који доживљава као интересантан./ Is engaged in work that he/she perceives as interesting.	Да/Yes He/ No Не знам/ I don't know
43.	Има радно ангажовање које укључује едукацију./ Has a work engagement involving further education.	Да/Yes He/ No Не знам/ I don't know
44.	Има радно ангажовање које укључује нове могућности (напредовање, социјалне контакте, путовања...)/ Has a work engagement that includes new opportunities (promotion, social contacts, travel...).	Да/Yes He/ No Не знам/ I don't know
45.	Има добре односе у радној организацији./ Has good relationships in the work organization.	Да/Yes He/ No Не знам/ I don't know
46.	Има подржавајући и подстичући однос са надређеним./ Has a supportive and encouraging relationship with the superior.	Да/Yes He/ No Не знам/ I don't know
	Шире окружење/ Wider community	Процена/ Assessment
47.	Укључен/а је у конструктивне активности у заједници (спорт, едукација, култура, друштвене акције, дружења)/ Is involved in constructive community activities (sports, education, culture, social action, socializing).	Да/Yes He/ No Не знам/ I don't know
48.	Има добар подржавајући однос са барем једном недевијантном одраслом особом из окружења./ Has a good supportive relationship with at least one non-deviant adult person in the community.	Да/Yes He/ No Не знам/ I don't know
49.	Доступни и квалитетни културни ресурси у заједници./ Quality cultural resources available in the community.	Да/Yes He/ No Не знам/ I don't know

* Под радним ангажовањем се подразумева запослење, хонорарни посао и волонтерски рад./
Work engagement includes employment, part-time work and volunteer work.

50.	Доступни и квалитетни спортски ресурси у заједници./ Quality sporting resources available in the community.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
51.	Доступни и квалитетни програми за младе у заједници./ Quality youth programs available in the community.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
52.	Користи расположиве ресурсе заједнице./ Uses available community resources.	Да/ Yes Не/ No Не знам/ I don't know
53.	Нешто друго, шта/ Something else, what: _____	